

Zdravko Mlinar

Lokalno in globalno s sociološkega in antropološkega zornega kota

Ulrike Schuerkens (ur.): *Global Forces and Local Life-Worlds: Social Transformations*. SAGE Studies in International Sociology 51, 2004

Ključne besede: globalizacija, lokalizacija, glokalizacija, kultura, ne-zahodni svet

To knjigo iz serije SSIS (Studies in International Sociology) tvorijo sociološki in antropološki prispevki enajstih avtorjev o različnih vidikih problematike »glokalizacije«. Podaja pregled nedavnih aktivnosti Raziskovalne komiteja 09 (RC 09) Mednarodnega sociološkega združenja (ISA) – »Sociologija družbenih preobrazb in družbenega razvoja«. Avtorji se osredotočajo na »mikrosociološke analize socio-ekonomskih, političnih in kulturnih preobrazb lokalnih svetov življenja, na osnovi intenziviranja procesov globalizacije, še zlasti v ne-zahodnem svetu.«

Urednica Ulrike Schuerkens v uvodu izpostavlja, da globalizacija ne negira pomena lokalnih svetov življenja v lokalnih strukturah in okoljih, ampak z njimi stopa v interakcijo, s čimer povzroča hibridno mešanje – v procesu glokalizacije. Knjiga izraža orientacijo RC 09 h komparativni sociološki analizi transnacionalnih, transhistoričnih, makro- in mikro- procesov družbenega razvoja in sprememb v ne-zahodnem svetu, kot tudi povezave z zahodnim svetom (Willfried Spohn). To delo vsebuje tako teoretsko zasnovane študije primerov, kot tudi empirično podkrepljene teoretske refleksije in verjetno predstavlja prvo takšno knjigo v angleščini. Vsebuje študije primerov številnih kontekstov iz različnih kontinentov in močno presega ozko zastavljene zamejenosti prevladujočega toka zahodne ali evro-centrične sociologije. To brez dvoma izhaja že iz dejstva, da je v knjigi prevladala močna antropološka preokupacija, pa čeprav biografski podatki razkrivajo, da je večina avtorjev sociologov.

Poleg uvoda in glavnih teoretskih poglavij, ki jih je napisala Schuerkensova, so preostala poglavja predstavljena še v dveh delih knjige: 1. sistematične primerjave študij primerov in 2. regionalne študije primerov. To relativno preprosto strukturiranje, ki ne temelji na vsebinskih kriterijih, je pripisati predvsem heterogenosti prispevkov; vendar to izraža pogosto omenjan problem – v recenzijah kot je ta – *ex post* sistematizacij in koherentnosti urejenih zbirk besedil več avtorjev.

S Schuerkensovo se lahko strinjamo, da »globalizacija ne pomeni razpada lokalnih svetov življenja z njihovimi tradicionalnimi, lokalnimi strukturami in okolji, temveč stopa z njimi v interakcijo v smislu lokalizacije ali glokalizacije«. Ta pogled dobiva vse več in več podpore znotraj družbenih znanosti, čeprav je včasih uporabljena drugačna terminologija, kot je npr. deteritorializacija in reteritorializacija. Schuerkensova ugo-

tavlja, da študije primerov kažejo, da globalnih sil ne moremo obravnavati ločeno od lokalnih svetov življenja, saj je oboje povezano v medsebojno odvisnih procesih. Ne moremo jih več obravnavati kot ločene entitete. Kot odgovor na procese globalizacije, se vzpostavljajo nove lokalne družbene forme. V interakciji s procesom globalizacije se na novo ustvarjajo lokalni sistemi, vrednote in družbeni odnosi. Zato lokalizacija v kontekstu globalizacije vključuje ustvarjanje novih pomenov in jo ni mogoče reducirati zgolj na vidik ohranjanja lokalnih tradicij. Lokalne skupnosti v državah (južne poloble) so več kot le pasivni potrošniki in nekritični prejemniki zahodne kulture. Zunanji kulturni vplivi so podvrženi vplivom dnevnih lokalnih akcij in interakcij; filtrira jih lokalno človeško izkustvo, ki tudi določa, kaj bo sprejeto in kaj ne, pa tudi razlago in preobrazbo delovanja in oblik.

Interpretacija Schuerkensove (pa tudi Helmutha Berkinga) pa je zelo blizu tudi mojemu splošnemu razumevanju, da mednivojskih odnosov ne moremo reducirati zgolj na model igre z ničelno vsoto (dobiš-izgubiš) ali igre s pozitivno vsoto (dobiš-dobiš). Zato bi *a priori* zavrnitev možnosti posnemanja in nekritičnega prevzemanja pritekaajočih kulturnih elementov kar nasploh predstavljala prav tako poenostavljanje kot ga razumevanje globalizacije, kot sinonima za homogenizacijo. To kar družboslovju na splošno še ni uspelo razrešiti, pa je dialektika enotnosti nasprotij, torej v našem primeru, kako se homogenizacija in diverzifikacija hkrati med seboj dopolnjujeta in izključujeta. V tem smislu pa preučevane spremembe lahko spremljamo z vidika lokalno-globalne konvergenca in polarizacije.

Elemente tega lahko vidimo v eksplikaciji osnovne teoretične zasnove, kot tudi v študijah primerov. Težnjo h konvergenca lahko vidimo v ideji glocalizacije, kot hibridnem mešanju oziroma ustvarjanju edinstvenih kombinacij, kot to izpostavlja Hannerz (1996). Polarizacijo pa lahko vidimo v besedilih o »intenzifikaciji lokalnih partikularizmov« in »intenzifikaciji lokalnih kulturnih tradicij« v tej knjigi. Še en primer polarizacije pa predstavlja odnos med izpostavljenostjo dinamizmu svetovne scene in iskanjem za- točišča v lokalnem okolju. (citirano iz Strassoldo, 1992)

Najpomembnejši prispevek k razumevanju mednivojskih odnosov pa predstavlja analiza Randerieve, v okviru njenega koncepta »razpršene suverenosti« (scattered sovereignty), ki upošteva vlogo in odnose akterjev, kot tudi norm in politik. Njene študije primerov v Indiji »prikazujejo raznolikost trans-državnih in ne-državnih akterjev v različnih medsebojnih povezavah na lokalnih, nacionalnih in nad-nacionalnih ravneh«. Empirični izsledki, da so regionalne oblasti pridobile na moči s tem, ko se pogajajo direktno s Svetovno banko, imajo pomembnejšo teoretsko vlogo, kot pa je to naznačeno v tekstu. Ugotovljeno je bilo, da se vse več državljanov neposredno obrača na mednarodne institucije »direktno s svojimi protesti, ob tem pa zaobhajajo nacionalno parlamentarno areno v poskusu transnacionaliziranja zadev/sporov«, s čimer napovedujejo razvoj globalne civilne družbe. To navaja k razmišljanju, da je treba »lokalni svet življenja« še nadaljnje členiti, da bi sploh lahko preverjali, če prihaja do povečevanja moči sub-lokalnih akterjev in nenazadnje tudi posameznikov. Isto sledi na podlagi ugotovitve (Schuerkens), da se individualni življenjski stili, vrednote in vedenja vse bolj in bolj razlikujejo od lokalnih kulturnih tradicij.

Drugi avtorji se v nadaljevanju sicer ukvarjajo z zelo različnimi temami, vendar jim je skupen kontekst globalizacije. Lauren Langman preučuje odnose med globalizacijo, identitetnimi rituali in telesom, upoštevajoč tri različne vrste čaščenja telesa: karneval v Riu de Janeiru, ameriški nogomet in ekstremne spremembe videza (piercing – prebadanje, tatujji). Ugotavlja, da vsaka izmed njih predstavlja ponazarjanje lokalne identitete, ne glede na to, da danes vse predstavljajo komercializirane spektakle. Torej, se je tradicija prvobitnih plemen in portugalskih naseljencev spojila s tradicijami afriških sužnjev in praksami srednjeveške Evrope (Benetke), tako da sedaj karneval v Riu predstavlja glavni kulturni ritual brazilske identitete. V času globalnega turizma, pa se ta identiteta spreminja in karneval postaja visoko donosna komercialna prireditev.

V sledečih dveh poglavjih se Helmut Berking in Willfried Spohn ukvarjata s spremembami na nacionalni ravni v globalni perspektivi. Berking se predvsem zanima za etnizacijo družbenih konfliktov in kulturne identitete, v kontekstu procesov deterritorializacije ter reteritorializacije. Ugotavlja, da glavne spremembe ne prinašajo konca moderne države, ampak pomembno spreminjanje odnosov med državo, teritorialnostjo, suverenostjo in identiteto. Spohn prikazuje revitalizacijo nacionalizma in religije (ali verskega nacionalizma), ki odstopa od teze o modernizaciji s sekularizacijo, kar poskuša pojasnjevati z vidika »multiplih modernosti« globalne dobe.

Prvi del knjige vključuje še dve empirični študiji iz Zahodne Afrike. V prvi študiji Schuerkensova raziskuje strukturne spremembe, s posebnim poudarkom na spremembah v zvezi z odnosi pri delu; v drugi pa Christine Müller opisuje odnos med lokalnimi znanji in globalnim povezovanjem. Pri tem Schuerkensova ponazarja proces prevzemanja novih oblik vedenja, novih idej in pomenov lokalnih svetov življenja, ki jih prinaša globalna povezanost. Müllerjeva opozori na proces generiranja znanja kot vzrok dinamike globalizacijskih procesov znotraj specifičnih lokalnih kontekstov, še posebej glede na vzpostavljanje globalno organiziranih omrežij. Kot primer je prikazala formiranje afriškega omrežja na pobudo šestih žensk iz Kenije, Ugande, Gane, Zimbaveja, Botsvane in Senegala na Svetovni ženski konferenci leta 1985 v Nairobiju. Danes omrežje vključuje 500 organizacij in 1500 individualnih članov. V tem lahko vidimo primer, kako posamezniki in omrežje tipično presežejo tradicionalno zamejenost na teritorialne skupnosti.

Pet poglavij drugega dela ima več skupnega, kot le to kar je naznačeno z naslovom, t.j., da gre za »regionalne študije primerov«. Dve poglavji, deloma pa tudi tretje, se ukvarjajo s tokovi ljudi (migracijami), eno s tokovi kapitala (investicijami) in zadnji dve z določenimi subkulturami, torej v osnovi s tokovi idej. Vsi ti tokovi pa so med seboj prepleteni. Eric Popkin raziskuje guatemalske in salvadorske vladne povezave z emigrantsko populacijo v Los Angelesu. Transmigracije povečujejo prilive kulturnih elementov v državah izvora, kot tudi v državah priselitve. Marina P. Temuda in Ulrich Scheifer raziskujeta kompleksno mrežo družbenih pravil solidarnosti in vzajemnega uravnavanja sprejema urbanih vojnih beguncev v podeželskih skupnostih južne Gvineje Bissau; vseeno pa tudi tu znotraj nacionalnega konteksta študija odkrije vloge, ki jih imajo mednarodni akterji.

Nina Bandelj preučuje vplive neposrednih tujih vlaganj v Sloveniji (edina evropska država v knjigi). Pri tem je še posebej pomembno, da se študija ne omejuje zgolj na ekonomske transakcije, ampak poudarja tudi družbeno, politično in kulturno ukoreninjenost ekonomskih procesov. Prikazuje prežemanje investicijskih tokov s kulturnim pomeni, še posebej v času intenzivnega vzpostavljanja nacionalne zavesti, kot se je to dogajalo v Sloveniji po letu 1991. Prikazuje tudi tipične vzorce mednivojskih povezav: npr. nadnacionalne pritiske, da bi sprejemali bolj liberalno politiko na nacionalni ravni in odpirali meje za tuje investicije. Vendar pa na koncu zaključi, da »za razliko od formalnih politik, ki kar nasploh težijo k neoliberalnim reformam, se dejanska ekonomska praksa, zakoreninjena v lokalnih okoljih, izraža v zelo različnih oblikah akcij in končno v *partikularizaciji globalnih sil*«. Navidezno ozko in specifično ekonomsko temo konsistentno interpretira znotraj razširjenega teoretskega razumevanja glocalizacije.

Zadnja dva članka se tipično ukvarjata z antropološkimi temami in lokacijami. Jo Schmid prikazuje vse večjo »vesternizacijo« diskurzov na temo spolov in seksualnosti v Samoju, brez opuščanja tradicije. Opazen je premik h konceptom individualnega izražanja. Ženskost je sedaj osredotočena na spolne vloge in ne več na delo, ki ga ženske opravljajo. George Morgan prikazuje, da se izvorne tradicije in kulturne produkcije Aboriginov pojavljajo na različnih lokacijah, npr. na športnih prireditvah, karnevalih, glasbenih in plesnih predstavah ter klubih in »pubih«. Zaključi s tem, da se vsakdanja pomembnost številnih podedovanih form postopno umika, hkrati pa se simultano s tem pojavljajo njihove nove artikulacije.

Ta knjiga dopolnjuje in bogati razumevanje globalizacije in lokalizacije. Je najbolj prepričljiva predstavitev Giddenseve (1994:95) ideje, da globalizacija ni nekaj »tam zunaj«, proč od vsakdanjega življenja ljudi. Predstavljene študije segajo daleč prek teritorialnih, sektorskih in hierarhičnih meja ter ločnic. Ob tem, ko močno odstopajo od prevladujočih zahodnih oziroma evro-centričnih preokupacij, nam omogočajo vpogled v sicer težko dostopno raznolikost sveta. To je predvsem posledica antropološke razsežnosti tega »projekta«, četudi so avtorji teoretično dobro poučeni sociologi.

To delo predstavlja več kot le nizanje raznovrstnosti v smislu empiričnih študij primerov iz različnih koncev sveta in ekonomskega, političnega ali kulturnega področja. Izpod navidezne perpleksnosti velikega števila različnih tem in kontekstov razkrivamo prizadevanja avtorjev, da sledijo določenim teoretsko ekspliciranim razsežnostim glocalizacije.

Moje zanimanje za to knjigo je izviralo, ne toliko iz želje po boljšem spoznavanju prav specifičnih tem ali področij, temveč bolj kot odkrivanje regularnosti družbeno-prostorskih sprememb, ki jih označujemo kot glocalizacijo. S tega vidika pa so se zdeli marsikateri detajlni opisi odvečni. Še posebej s sociološkega zornega kota bi se zdelo primerno, da bi v prihodnje takšne empirične študije primerov vsebinsko bolj določeno usmerili in kondenzirali. Vseeno pa so ta podrobna poročila lahko dragoceni prispevki za t.i. območne študije (area studies) in za pojasnjevanje prav specifičnih pojavov.

Predstavljene empirične študije včasih tudi nenamerno predstavljajo nove izzive za razvoj teorije, kot npr. kje in kako se sploh pojavlja globalizacija (onstran kontinentalne, nacionalne ali subnacionalne ravni)? Številna empirična opazovanja so še vedno

teoretsko nepovezana in premalo ali povsem neuporabljena. V tej knjigi je kar nekaj primerov, ki terjajo več kot le splošno binarno delitev na »globalne sile« in »lokalne svetove življenja«. Upoštevati je treba tudi sub-lokalne akterje, pa tudi vmesne ravni med lokalnim in globalnim, da bi omogočili bolj razčlenjeno večravensko analizo. Koncept »lokalni svetovi življenja« v tej knjigi vključuje preveč heterogeno vsebino: vas ali mesto v Gani, južni predel Bissaua, provinco Punjab v Indiji, državo Slovenijo in celo kontinent – Avstralijo.

Iz tega izvirata dve posledici. Prvo, pojem »lokalni svet življenja«, kot nasprotni pol globalne družbe, lahko zamegljuje dolgoročne trende h krepitvi moči sub-lokalnih akterjev in še zlasti posameznikov. Drugo, odsotnost bolj razčlenjenega razpona ravni preprečuje sistematično analizo čez-ravenske dinamike (Mlinar, 2001). Ki jo sicer zaznamo npr. v obravnavi krepitve neposredne povezanosti med regijo in Svetovno banko, ki zaobide nacionalno državno raven.

V splošnem pa bogatost in raznolikost empiričnih študij primerov predstavlja izziv za bolj strukturirano in sistematizirano nadaljevanje dela, ki je tu zastavljeno, mogoče nekaj bližje osrednji sociološki tradiciji.

Reference

- Beck, Ulrich, Anthony Giddens and Scott Lash (1994): *Reflexive modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Hannerz, Ulf (1996) *Transnational Connections: Cultures, People, Places*. London: Routledge.
- Mlinar, Zdravko (2001). Conceptualising the process of globalisation. In: Woodward, Alison (ed.), Kohli, Martin (ed.). *Inclusions and exclusions in European societies*. London; New York: Routledge. str. 169-186
- Strassoldo, Raimondo (1992) 'Globalism and Localism: Theoretical Reflections and some Evidence, in Zdravko Mlinar (ed.) *Globalisation and Territorial Identities*, pp. 35-39. Aldershot: Avebury